

3. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 502 с.
4. Верба В.А., Новікова І.В. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства // Проблеми науки. – 2003. – № 3. – С. 23-27.
5. Гриньов А. В. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства // Проблеми науки. – 2003. – № 12. – С. 12-16.
6. Кравченко М.О. Розвиток кадрової складової інноваційного потенціалу підприємства // Економіка та держава. – 2006. – № 3. – С. 77-81.
7. Мартюшева Л.С., Калишенко В.О. Інноваційний потенціал підприємства як об'єкт економічного дослідження // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 61-66.
8. Стадник В., Вишинська Т. Інтелектуальний ресурс як потенціал розвитку організації // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2006. – № 1. – Т.2. – С. 157-161
9. Пустынина Е.В. Рост инновационного потенциала как фактор экономического развития предприятия // Труды Одесского политехнического университета. – 2004. – Спецвыпуск, т. 2. – Одеса. – С. 85-88.
10. Черкасова Т.І. Удосконалення мотивації праці робітників в умовах інноваційної трансформації виробництва // Труды Одесского политехнического университета. Спецвыпуск. – 2004. – С. 103-107.
11. Калина А.В. Мотивація та оцінка інноваційної діяльності персоналу // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2005. – № 2. – С. 102-105.
12. Стадник В.В., Йохна М.А. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2006. – 464 с.

Надійшла 27.05.2009

УДК 658

Г. І. РЗАЄВ

Хмельницький національний університет

ПРОБЛЕМИ НЕФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ОЦІНКИ ТА РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

В статті досліджено основні проблеми нефункціонування механізму регулювання конкурентоспроможності підприємств та окреслено провідні шляхи їх вирішення.

The basic problems of non-functioning of mechanism of adjusting of competitiveness of enterprises were explored in the article explored and leading ways of their decision were outlined.

Вступ. Функціонування ринкової економіки в Україні, за умов загострення економічної кризи, вимагає розробки дійових механізмів підтримки суб'єктів господарювання та сприяння їх розвитку. Визначальна роль у процесі забезпечення результативної діяльності підприємств за умов, що склалися, належить механізму оцінки та регулювання рівня їх конкурентоспроможності.

Ефективне функціонування суб'єктів господарювання є запорукою високого рівня їх конкурентоспроможності і навпаки. Загострення конкурентної боротьби є вагомим фактором впливу на рівень конкурентоспроможності підприємства. Конкурентоспроможність підприємства не є сталою характеристикою і може змінюватись під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Загострення економічної кризи та поглиблення процесів монополізації викликає гостру потребу розробки та функціонування механізму регулювання конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. На сучасному етапі розвитку економіки існує цілий ряд проблем, що ускладнює процес формування та розробки механізму оцінки та забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Так потребують удосконалення та розвитку теоретико-концептуальні аспекти дослідження конкурентоспроможності підприємств, стан їх нормативно-законодавчої підтримки як на рівні суб'єктів господарювання, так і на рівні антимонопольного комітету України, рівень інформаційного забезпечення, відповідно до обраних напрямів досліджень тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням вивчення конкурентоспроможності за різними аспектами досліджень приділяється значна увага зарубіжних та вітчизняних науковців, таких як: Портер М., Азоев Г.Л., Фатхутдінов Р.А., Ансофф І. Г., Пастернак-Гаранушенко Г., Рожок В., Пелих А.С.; Покропивний С.Ф., Сіваченко І.Ю., Мочерний С.В., Устенко О.А., Чоботаренко С.І., Шепіцена А.О., Петрович Й.М., Кіт А.Ф., Хріпач В.Я., Суша Г.З., Онопрієнко Г.К., Косячук Т.Ф., Лук'янова В.В., Майорова Н.І., Швид В.В. та ін.

У попередніх дослідженнях нами було розглянуто етапи формування нормативно-законодавчої бази щодо діагностики та підтримки конкурентоспроможності підприємств, визначено її переваги та недоліки [1, с. 10-14]. Питання щодо використання позабалансових рахунків відносно обліку втрат і компенсацій за умов недобросовісної конкуренції [3, с. 114-117]. Проблеми обліку можливих втрат та відшкодувань з метою захисту економічної конкуренції на рівні суб'єкта господарювання та подальші перспективи їх вирішення

представлені у роботах [4, с. 182-186; 2, с. 53-56].

Хоча проблеми функціонування механізму регулювання конкурентоспроможності є досить актуальними і мають вагомий практичний інтерес, вони не знайшли свого вирішення у значній кількості публікацій. Велика кількість досліджень та публікацій з обраної проблематики підкреслює актуальність теми дослідження та акцентує увагу на нерозв'язаних проблемах, що потребують подальшого вирішення.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження певного кола проблем, що унеможливають функціонування механізму регулювання і забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та визначення шляхів їх вирішення. Мета дослідження досягається шляхом виконання наступних завдань:

1) дослідження стану теоретико-концептуальних підходів до формулювання поняття конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, визначення існуючих поглядів та тверджень та окреслення їх характеристик;

2) оцінка існуючих показників щодо характеристики конкурентоспроможності підприємств та окреслення їх переваг та недоліків з точки зору їх використання у запропонованій концепції;

3) вивчення стану нормативно-законодавчої підтримки як на рівні підприємства, так і на рівні АКУ;

4) оцінка стану інформаційного ресурсу щодо визначення, контролю та підтримки рівня конкурентоспроможності підприємств.

Основні результати досліджень. Основною проблемою, що утруднює функціонування механізму регулювання конкурентоспроможності підприємств є відсутність єдиного концептуального підходу до визначення конкурентоспроможності підприємства та відповідно єдиних обґрунтованих напрямів дослідження. На сучасному етапі формування та розвитку наукової думки, по обраній проблемі нами було визначено такі течії досліджень: оцінка конкурентоспроможності продукції, товарів, робіт, послуг; оцінка конкурентних переваг; оцінка ефективності діяльності суб'єкта господарювання; багатоаспектний підхід, що об'єднує різні підходи, але останні не пов'язані між собою єдиною методикою та єдиною системою показників. Зазначені напрями досліджень мають як позитивні характеристики так і недоліки, а саме:

1) обмежений підхід до конкурентоспроможності підприємства, що базуються на окремих об'єктах дослідження, не пов'язаних між собою єдиною метою;

2) відсутність єдиного системного підходу до конкурентоспроможності підприємства;

3) відсутній зв'язок конкурентоспроможності підприємства з витратами, доходами, прибутками та його фінансовим станом;

4) не визначено підходи щодо виходу через конкурентоспроможність підприємства на його фінансові результати за видами діяльності;

5) не наголошено на тісному зв'язку та не виділено напрями взаємозалежності конкурентоспроможності підприємства з його економічною безпекою.

Проведені дослідження дали змогу зауважити, що на сучасному етапі формування концептуальних підходів щодо конкурентоспроможності підприємства існують різні підходи та течії, які представляють як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Запропоновані напрями, які не виключають, а лише доповнюють один одного, є цікавими, слухними, при чому окремі зазначені аспекти, потребують подальшого опрацювання і можуть бути використані у майбутньому, при вивченні проблем, пов'язаних з конкурентоспроможністю підприємства, при системному та комплексному підході на рівні суб'єктів господарювання.

Важливо зауважити, що в економічній літературі, кількість запропонованих показників, відповідно до вказаних напрямів дослідження оцінки конкурентоспроможності не є постійною, вона значно відрізняється різними авторами, за окремими критеріями пропонується відмінна кількість показників. Так Петрович Й.М., Кіт А.Ф. розглядають двадцять два показника; Косянчук Т.Ф. Лук'янова В.В., Майорова Н.І., Швид В.В. – тринадцять; Денисенко М.П., Гречан А.П., Шилова К.О. – двадцять один; Сідун В.А., Пономарьова Ю.В. більше тридцяти та ін. У значній кількості авторів, а саме: Хрипач В.Я., Суша Г.З., Оноприенко Г.К., Покропивний С.Ф., – не представлено чіткий перелік показників, але вказані основні параметри, які можуть впливати на варіанти можливих комбінацій показників оцінки, залежно від об'єкта досліджень [5, с. 78].

Значним недоліком запропонованих показників за напрямами оцінки є те, що вони досліджуються розрізнено і не існує тісного зв'язку між показниками за окремими критеріями. На нашу думку, не представляється можливим встановити єдиний комплексний підхід, який би системно об'єднував в собі показники оцінки конкурентоспроможності підприємства за різними площинами досліджень.

Наступною проблемою нефункціонування механізму оцінки та регулювання рівня конкурентоспроможності є недосконалість нормативно-законодавчого забезпечення щодо оцінки конкурентоспроможності. Досягнення та успіхи ринкових перетворень економіки в Україні значною мірою залежать від розширення, розвитку сфери конкурентних відносин та рівня їх законодавчої підтримки. Оцінка та регулювання рівня конкурентоспроможності суб'єкта господарювання безпосередньо залежить від стану нормативно-законодавчої бази щодо забезпечення конкурентних відносин, а саме від наявності Законів України, Указів Президента України, Постанов Кабінету Міністрів, розпоряджень

Антимонопольного комітету України. Нами досліджено стан законодавчої підтримки формування умов здорової конкуренції, які безпосередньо впливають на рівень конкурентоспроможності окремих суб'єктів господарювання, визначено їх мету та призначення [1, с. 10-14]. Так Конституція України ст.42 (Закон України від 28 червня 1996 року № 254к / 96 – ВР) закріплює принцип державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності.

Закон України Про захист економічної конкуренції від 11 січня 2001 року № 2210 – III має наступне призначення:

- 1) обмеження втручання держави в економічні процеси лише випадками, які дійсно становлять загрозу економічній конкуренції;
- 2) відкриття широких можливостей для співробітництва АКУ та суб'єктів господарювання;
- 3) запровадження принципово нових для України механізмів захисту економічної конкуренції;
- 4) посилення відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції.

Закон України Про захист від недобросовісної конкуренції від 7 червня 1996 року № 236к / 96 – ВР формує правові засади боротьби з недобросовісною конкуренцією.

Заслуговує на увагу, з точки зору об'єкта нашого дослідження, розпорядження Антимонопольного комітету України Про затвердження Методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку від 5 березня 2002 року № 49 – р.

Так опрацювання стану нормативно-законодавчої бази щодо становлення і розвитку конкурентійних відносин суб'єктів господарювання та оцінки рівня їх конкурентоспроможності дали змогу встановити окремі недоліки та невідповідності [1, с. 13-14], а саме:

- 1) встановлено невідповідність нормативно-законодавчої бази щодо захисту економічної конкуренції, дозволу на узгодження дій та концентрацію суб'єктів господарювання;
- 2) визначено нормативно-законодавчі акти, які недостатньою мірою висвітлюють та регламентують питання конкретизації монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання;
- 3) встановлено відсутність у діючій нормативно-законодавчій базі розпоряджень та методик щодо визначення конкурентоспроможності окремих суб'єктів господарювання по галузі.

Заслуговує на увагу друга, запропонована вище, невідповідність розпорядження Антимонопольного комітету України “Про затвердження Методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку” від 5 березня 2002 року № 49-р. У розпорядженні недостатньою мірою висвітлюють та регламентують питання визначення монопольного (домінуючого) становища окремих суб'єктів господарювання з урахуванням їх особливостей. Згідно зі статтею 12 Закону України “Про захист економічної конкуренції” монопольним (домінуючим) становище суб'єкта господарювання вважається у випадках:

- 1) коли на ринку немає жодного конкурента;
- 2) коли суб'єкт господарювання не зазнає значної конкуренції внаслідок обмеженості можливостей доступу інших суб'єктів господарювання щодо закупівлі сировини, матеріалів та збуту товарів, наявності бар'єрів для доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, наявності пільг чи інших обставин;
- 3) коли частка суб'єкта господарювання на ринку перевищує 35 відсотків, якщо він не доведе, що зазнає значної конкуренції;
- 4) за умови, коли сукупна частка не більше ніж трьох суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки на ринку, перевищує 50 відсотків;
- 5) за умови, коли сукупна частка не більше ніж п'яти суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки на ринку, перевищує 70 відсотків.

Не дивлячись на те, що за Методикою (див. п. 3) передбачені різні об'єкти аналізу (суб'єкт господарювання, група суб'єктів господарювання тощо), але при тому обумовлено загальноприйнятий порядок дій (див. п.2) щодо визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єкту господарювання без урахування окремих особливостей. Доцільно наголосити, що у Методиці визначення монопольного (домінуючого) становища не враховані згадані вище різновиди монопольного (домінуючого) становища і особливості розрахунку яких відповідно не відображено в запропонованих формулах, розрахунках і показниках методики [1, с. 12].

Наступною значною проблемою є стан інформаційного забезпечення оцінки та регулювання рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Відсутність єдиної системи показників робить неможливим їх відображення у звітності підприємства.

Проведені нами дослідження, відносно процесу визначення порушень умов економічної конкуренції та заходів мінімізації негативного впливу процесу монополізації, дали змогу зробити наступні висновки і встановити такі недоліки:

- 1) нормативно-правове регулювання розвитку економічної конкуренції не передбачає законодавчих актів, що регламентують діяльність постійно діючих систем аналізу та моніторингу на рівні територіальних відділень АКУ;
- 2) на рівні територіальних відділень АКУ відсутні аналітичні відділи, відділи контролю та

діагностики щодо дослідження діяльності суб'єктів господарювання за умов порушень економічної конкуренції;

3) на рівні органів АКУ відсутня будь-яка звітність, або інша постійна (періодична) інформація стосовно відображення стану, зумовленого процесом монополізації окремих галузей економіки, як на рівні держави, так і на рівні суб'єктів господарювання.

На нашу думку, усунення вказаних недоліків дасть можливість:

1) своєчасно встановити можливі напрямки виникнення ризиків, що обумовлені розвитком конкурентних відносин та підвищенням рівня конкурентоспроможності окремих суб'єктів господарювання;

2) оцінити, прогнозувати та зменшити наслідки негативного впливу процесу монополізації на стан суб'єктів господарювання;

3) здійснити постійно діючу систему обліку порушень конкурентного законодавства та наслідків, що з ними пов'язані;

4) на законодавчому рівні організувати систему обліку відшкодування негативних наслідків, та ціленаправленого використання коштів, пов'язаних з втратами на рівні суб'єктів господарювання, з безпосередньою користю для останніх;

5) визначити прогнозовані втрати на рівні підприємств та здійснити їх облік за умов порушень економічної конкуренції та об'єктивного процесу монополізації [6, с. 20-21].

Дослідження наповненості окремих сторінок web-сайтів щодо антимонопольної та конкурентної політики в Україні і їх порівняння з аналогічною інформацією Російської Федерації та США дало змогу, на нашу думку, відзначити її достатньо високий рівень та визначити певні шляхи його удосконалення та розвитку на рівні Територіальних відділень АКУ, за такими напрямками:

1) постійне дослідження та інспектування діяльності територіальних відділень Антимонопольного комітету України у розрізі моніторингу діяльності підприємств окремих галузей та підтримка зворотного зв'язку між ними;

2) виявлення, вивчення та оцінка тенденцій існуючих товарних ринків з метою прогнозування їх стану на перспективу на рівні певних галузей;

3) оцінка, діагностика та аналіз рівня конкурентоспроможності окремих суб'єктів господарювання в галузях їх функціонування;

4) оцінка виникнення, розвитку та впливу кризових ситуацій на стан конкурентного середовища певних галузей та на рівень конкурентоспроможності певних суб'єктів господарювання;

5) аналіз та діагностика стану окремих монополістів і оцінка їх впливу на конкурентоспроможність підприємств даної галузі у перспективі;

6) дослідження міжнародної практики діяльності антимонопольних органів та оцінка можливості її використання з метою удосконалення вітчизняного досвіду щодо визначення рівня конкурентоспроможності окремих підприємств.

Удосконалення web-сайтів територіальних відділень АКУ дасть можливість підняти на більш високий рівень роботу відділів оперативного контролю і діагностики та підвищити їх потенційні перспективи щодо моніторингу рівнів конкурентоспроможності окремих суб'єктів господарювання у такому розрізі:

1) підвищити ефективність роботи аналітиків щодо обробки запитів, контролю конкурентного середовища та ін.;

2) підсилити якість контролю за потенційними джерелами виникнення ризиків щодо погіршення рівнів конкурентоспроможності суб'єктів господарювання;

3) оцінити та проаналізувати існуючі загрози виникнення ризиків і діагностувати перспективи зміни місткості ринку;

4) простежити і спрогнозувати можливість та перспективи монополізації ринку;

5) підвищити оперативність уточнення та узагальнення запитів з метою своєчасної констатації проявів кризових та конфліктних ситуацій як на рівні підприємства, так і на рівні галузі;

6) здійснювати постійний контроль ситуацій з точки зору їх повторюваності та відповідності законодавству;

7) дослідити та оцінити відповідність визначених критеріїв щодо характеристики рівня конкурентоспроможності підприємства встановленим еталонам та пороговим значенням показників відповідних рівнів конкурентоспроможності;

8) контролювати зміни стану конкурентоспроможності окремих підприємств галузі за певний період часу у виділеному діапазоні дат.

Загострення конкурентної боротьби на рівні галузі та проблеми підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання вимагає розвитку та удосконалення відповідної інформації, на рівні територіальних відділень АКУ, в мережі Інтернет. Наповненість інформаційних потоків, відповідно до вимог часу, дасть можливість:

1) своєчасно задовольнити інформаційні потреби щодо моніторингу рівня

конкурентоспроможності окремих суб'єктів господарювання галузі;

2) оперативно прогнозувати перспективи монополізації ринку галузі та запобігти порушенням законодавства;

3) підвищити якість, збільшити обсяг та підсилити актуальність аналітичної інформації щодо оцінки рівнів конкурентоспроможності підприємств.

Висновки. Сучасний стан розвитку економіки України, що ускладнюється через поглиблення економічної кризи, занепад окремих важливих галузей промисловості та погіршення фінансового стану деяких суб'єктів господарювання веде до зниження рівня їх конкурентоспроможності. Умови, що склалися, доводять об'єктивну необхідність формування механізмів стабілізації та підтримки підприємств промисловості. На нашу думку, вирішення назрілих проблем дасть змогу розробити механізм оцінки та регулювання рівнів конкурентоспроможності підприємств промисловості. Взаємодія та взаємозв'язок окремих складових запропонованого механізму, його ефективне функціонування буде вагомим фактором стабілізації ситуації та підтримки конкурентоспроможності окремих суб'єктів господарювання і галузей в цілому.

Література

1. Войнаренко М.П., Рзаєв Г.І. Конкурентоспроможність підприємств: становлення, розвиток, стан нормативно-законодавчої бази // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. Частина 2. Том 2. – 2005. – № 4. – С. 10–14.

2. Войнаренко М.П., Рзаєв Г.І. Захист економічної конкуренції: питання обліку втрат та компенсацій на рівні суб'єкта господарювання // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2007. – № 1. – С. 53–56.

3. Войнаренко М.П., Рзаєв Г.І. Використання позабалансових рахунків щодо обліку потенційних втрат та компенсацій за умов недобросовісної конкуренції // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2007. – № 2. – С. 114–117.

4. Дуда Т.Т., Рзаєв Г.І. Захист економічної конкуренції: облік можливих втрат та відшкодувань // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. Том 2. – 2007. – № 6. – С. 182 – 186.

5. Рзаєв Г.І. Показники оцінки конкурентоспроможності підприємств, їх переваги та недоліки // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. Том 1. – 2009. – № 2. – С. 77 – 80.

6. Войнаренко М.П., Рзаєв Г.І. Економічна конкуренція та заходи щодо мінімізації негативного впливу процесу монополізації // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. Том 3. – 2006. – № 4. – С. 16 – 21.

Надійшла 28.05.2009

УДК 368.025.6

И. С. ЯКОСЬ

Запорожская государственная инженерная академия

СТРАХОВАНИЕ И САМОСТРАХОВАНИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ РИСКОВ: СУЩНОСТЬ И СРАВНИТЕЛЬНАЯ ОЦЕНКА

Розглянуто сутність страхування і самострахування як способів мінімізації ризиків підприємницької діяльності, їх переваги і недоліки, методи визначення ефективності страхування підприємницьких ризиків, комбінацію внутрішніх та зовнішніх методів управління ризиком, а також розглянуто методологію проведення порівняльної оцінки економічної ефективності страхування і самострахування на основі методу Хаустона.

Essence of insurance and self-insurance as methods of minimization of risks of entrepreneurial activity, their advantages and failings, methods of determination of efficiency of insurance of risks of enterprises, combination of internal and external methods of risk management were considered. Also methodology of conducting of comparative estimation of economic efficiency of insurance and self-insurance on the basis of method of Houston was considered.

Постановка проблемы. Предпринимательская деятельность всегда связана с огромным количеством разнообразных рисков, которые прямо или косвенно влияют на эффективность функционирования предприятия, а иногда даже и на возможность предприятия существовать в рыночной среде.

С целью обеспечения максимально стабильной долгосрочной деятельности хозяйствующего субъекта необходимо всячески бороться с негативными воздействиями рисков на реализацию инвестиционных проектов, на работу как отдельных подразделений (участков, рабочих мест), так и предприятия в целом. А это, в свою очередь означает, что следует принимать меры, которые дали бы возможность снизить вероятность наступления неблагоприятного события или уменьшить величину убытков до минимально возможного уровня, т.е. минимизировать риск.